

Kontrola razumijevanja pročitanih stručnih tekstova

Kontrolle des Textverständnisses in der Fachsprache

¹ Jadranka Anzulović, ² Zdenka Kostelac

¹ Veleučilište "Nikola Tesla", Bana Ivana Karlovića 16, Gospić
² studentica Veleučilišta "Nikola Tesla", Bana Ivana Karlovića 16, Gospić
e-mail: ¹ janzulovic@gmail.com, ² info@tz-otocac.hr

Sažetak: *Stručni tekstovi su oduvijek predstavljali poteškoću „nestručnjacima“. Oni se znatno razlikuju od tekstova svakidašnjice, no često puta su i nestručnjaci prisiljeni čitati tekstove struke. Naravno da se u ovakvim slučajevima ne smije ostati na konstataciji kako su tekstovi struke teški, kako ih treba znati čitati, kako oni imaju svojevrsni leksik, svojevrsnu sintaksu itd., nego treba raditi na iznalaženju strategija koje bi i nestručnjaku omogućile lakše, brže i učinkovitije čitanje stručnog teksta. U radu se analizira jezik struke s njegovim osnovnim obilježjima te čitanje kao oblik komunikacije i dio interakcijskog procesa između autora i čitatelja. Prikazane su najvažnije vještine, tj. strategije koje pri čitanju stručnog teksta treba primjenjivati.*

Ključne riječi: *jezik struke, kontrola razumijevanja stručnog teksta, strategije čitanja, stručni tekst*

Abstract: *„Nichtfachleuten“ haben Fachtexte immer Schwierigkeiten bereitet. Fachtexte unterscheiden sich ziemlich viel von denen des Alltagslebens, aber auch Nichtfachleute sind gezwungen, Fachtexte zu lesen. Dabei soll nicht auf der Behauptung bestehen, dass Fachtexte schwierig sind, dass sie zu lernen sind, dass sie ihre eigenene Lexik, ihre eigene Syntax haben, sondern man muss neue Strategien erfinden, die auch Nichtfachleuten ermöglichen könnten, schneller und besser einen Fachtext zu lesen. In diesem Artikel werden die Fachsprache mit ihren wichtigsten Eigenschaften und das Lesen als Kommunikationsform und Interaktionsprozess analysiert und werden die wichtigsten Strategien dargestellt, welche zum Erschließen eines Fachtextes verwendet werden sollen.*

Schlüsselwörter: *Fachsprache, Kontrolle des Textverständnisses, Lesestrategien, Fachtext*

1. Uvod

U nastavi stranih jezika studenti germanistike susreću se s raznim tekstovima svakidašnjice koje trebaju pročitati i interpretirati, prevesti, koji im ponekad služe za razne diskusije itd. Takvi tekstovi, ovisno o jezičnoj kompetenciji pojedinog studenta, predstavljaju manje ili veće poteškoće pri čitanju i razumijevanju pročitano. U nastavi stranih jezika studenti se susreću i sa stručnim tekstovima, koje također trebaju pročitati, interpretirati ili o njima diskutirati. Tekstovi struke, kako su to ispitivanja pokazala (Edehoff, 1985.) pričinjavaju studentima mnogo veće probleme, kako pri čitanju, razumijevanju i interpretiranju, tako i pri praktičnom postupanju po uputama nekog stručnog teksta (Langer, 1974.).

U radu će se pojasniti osobine i sama bit stručnog teksta, tj. jezika struke. Također, pojasnit će se opis i sam akt čitanja, kao i prikaz određenih strategija i kontrolnih mehanizama koji uvelike potpomažu lakše razumijevanje i čitanje nekog stručnog teksta.

2. Jezik svakidašnjice i jezik struke

Mnogi ljudi jezične zajednice služe se s više oblika jezika, npr. književnim jezikom, razgovornim jezikom, dijalektom, jezikom struke ili jezikom skupine (npr. studentski jezik). Iz ove činjenice, prema Porzigu (1975.), ne treba zaključiti da na osnovu ovih oblika postoje posebne zajednice. Nositelji jezika, koji se služe s više oblika jezika povezani su vezom - jezik svakidašnjice/književni jezik (Stadtler, 1983.). Prema Jüngeru (1956.) jezik struke mogao bi se staviti nasuprot jeziku svakidašnjice, ali ne na način da se povuče jasna crta razdvajanja jer se u nekim segmentima ova dva jezika preklapaju. U literaturi izraz jezik svakidašnjice nije egzaktno definiran. Jednom se pod ovim izrazom podrazumijeva općenito jezik koji se rabi, jezik svakidašnjice. Drugi put izraz jezik svakidašnjice se koristi za općenito razumljiv jezik, dakle za takav jezik kojega svi razumiju, koji se koristi u pismu i literaturi. Odatle ne čudi što se koriste kao sinonimi: jezik svakidašnjice - književni jezik - standardni jezik. Zbog jednostavnosti, govorit ćemo o književnom jeziku. S jezikom svijet se transformira u vlasništvo duha (više u poglavlju 3). Jezikom čovjek postaje čovjekom, zato jer je jezik sredstvo socijalizacije.

Iako je jezik obvezatan za sve nositelje jezika, unutar njega se mogu razviti različite podskupine jezika koje nisu u stvari određene strukom, nego određenim krugom, tj skupinom osoba. Tako gledano, unutar književnoga jezika mogu se razviti jezici skupina koje se više ili manje ograničavaju na leksik. Takvi su npr. vojnički jezik, jezik učenika ili jezik studenata čiji leksik u tom kontekstu ima drugačije značenje nego u književnom jeziku. Cilj ovoga jezika je određeno zamagljivanje informacija pa je ponekad teško razumjeti vokabular tog jezika koji se razlikuje od onoga u književnom jeziku. Sljedeći primjeri to pokazuju.

Tko bi se na prvi pogled sjetio da značenje izraza kao što je *ein kiffiger Typ, der gestern angegraben ist-kiffig* dolazi od glagola *kiffen* što znači pušiti opojnu drogu, ali u ovom izrazu pridjev *kiffig* se koristi za zapuštenu osobu, osobu koja ne drži do sebe i nije joj stalo ni do čega); *den heißen Ofen durch die Pampa heizen* znači jakim, dobrim autom ići kroz pustaru, pusti kraj; što i tko je zapravo jedna *Schlaffi – Schlaffi* se koristi samo za muškarca kada ga se smatra ljigavim, muškarcem koji zapravo nije muško; kad je netko *Null Bock* znači da nema volje; kada netko svoju školsku zadaću nije *gerafft*, znači da svoju školsku zadaću nije shvatio, razumio; kad nas netko pozove da zajednički idemo *Brot stemmen* znači zove nas da idemo na piće (uvijek se misli na alkoholno piće, obično je to pivo); kad reći nekome *er müsse Ohrspülung nehmen* – kad nekome govorimo, a do njega to ne dopire, tj. ne sluša nas; *der Sound afffengeil rüberkam* znači da je DJ-eva glazba bila super, ludilo (u pozitivnom smislu) što se može reći i za sljedeći izraz: *die Musik total reinfetzt* – glazba je fantastična stvar, ludilo.

U jezik obrtnika iz kojega su se kasnije razvili jezici struke, spadaju jezici stolara, zidara, postolara, krojača. Ovi jezici se razlikuju od književnoga jezika također u području leksika pri čemu i ovdje riječi mogu biti lako razumljive obrtniku, što znači da one nisu izgubile svoju otvorenost.

2.1. Jezik struke

Kada je 1871. godine Jacobson objavio svoj „tehnološki rječnik“, doživio je uspjeh u Njemačkoj zahvaljujući uvodnom izlaganju profesora tehnologije J. Beckmanna. Beckmann je zasigurno bio prvi koji se želio znanstveno baviti jezikom struke. Znanost se najprije bavila povijesnim jezicima, a tek nakon promjene stoljeća počela se baviti postojećim jezicima struke. Tako je nastao zajednički rad između znanosti i jezične prakse. Rapidnim razvojem stručnih znanosti istraživanje jezika struke je sve više izloženo različitim zahtjevima i

zadaćama. Istraživanje jezika struke se unapređivalo što do danas nije dovršeno. Za jezik struke mogla bi se navesti sljedeća obilježja koja je postavila znanost jezika struke:

- a) **Vanjsko obilježje.** Stručni tekstovi, odnosno jezik struke se brzo prepoznaje. Jezik struke teži stvarnoj jasnoći, egzaktnosti i redu. Striktno se izbjegava svaka nesigurnost subjektivnom procjenom, svaki emocionalni stav prema stvarnom stanju, svaka interpretacija i osobna procjena. U književnom jeziku može se reći: *srećom/nažalost dodana su dva kilograma šećera/zabunom je dodano dva kilograma šećera*. Svaka rečenica zbog modalne riječi donosi subjektivnu procjenu stvarnog stanja. U jeziku struke reklo bi se jednostavno: *dodana su dva kilograma šećera*.
- b) **Leksičko obilježje.** Izbor riječi u jeziku struke, a radi se o novotvorenicama, umjetno stvorenim riječima, posuđenicama, prevedenicama, skraćenicama, složenicama, tuđicama itd., je više-manje dobro poznat samo znanstvenicima struke.
- c) **Morfo-sintatičko obilježje.** Jezik struke nije specifičan samo radi leksika. Treba samo podsjetiti kako se često na primjer pasiv koristi u nekim jezicima struke, kako često glagol stoji u infinitivu ili imperativu, kako se često neka vrsta rečenice drugačije formulira nego u književnom jeziku.
- d) **Stilističko obilježje.** I na ovom području treba registrirati specifična obilježja jezika struke. Jezik struke se ne koristi lepršavim formuliranjem rečenica, a sinonimi su nepoželjni. Jasno utvrđivanje sadržaja, točno dano značenje – ovo su osobine jezika struke. U jeziku struke riječ, odnosno rečenica gubi svoju otvorenost prema svim mogućim vezama života, prema univerzalnom. Jezik struke voli nominalni stil, objektivnost i grupnu tvorbu (Ammer, 1958.; Gehlen, 1958.; Gerlach, 1933.; Jünger, 1954.; Porzig, 1957.).

3. Čitanje

Čitanje je vid komunikacije i kao takav dio interakcijskog procesa između autora (pošiljatelja) i čitatelja (primatelja). Sredstvo komunikacije, odnosno interakcije je tekst (Buhlmann, 1992., 55).

Za razliku od usmene komunikacije između dva govornika u ovom procesu interakcije nema direktnog utjecaja primatelja (čitatelja). Autor nema kontakt sa čitateljem. On polazi od toga da čitatelj ima odgovarajuće znanje koje mu pomaže razumijevati pisani tekst. Na početku se pak autor mora odlučiti koje informacije on drži poznatima, a koje informacije treba dati, kako bi čitatelju svoju obavijest učinio razumljivom. Pri ovakvoj odluci on dolazi u

proces interakcije u kojem pokušava predvidjeti reakcije čitatelja i na taj način isključuje nesporazume (Piepho, 1985.; Steffens, 2014.). Tako promatrano nastaju dva tipa informacija: glavne informacije (nazvane i ciljanim informacijama) zbog kojih autor i piše i koje se sastoje od činjenica, ideja, mišljenja; i sporedne informacije (nazvane i pomoćnim informacijama) koje bi trebale osposobiti čitatelja za razumijevanje i prihvaćanje glavnih informacija. Glavne informacije daje pisac u funkciji pošiljatelja, a sporedne informacije, dakle utemeljene izjave, u ulozi su primatelja koji može imati pitanja, prigovore itd. (Petrović, 1988.). Zato je u stručnim tekstovima osobito često unaprijed davanje odgovora na pitanja nakon potvrđivanja, npr. „Aluminij je jedan od nemetala otporan na koroziju (glavna informacija). Na zraku se prevlači slojem korozije koja sprječava daljnju koroziju (prva sporedna informacija) budući da je propustan (druga sporedna informacija) (Buhlmann, 1992., 58).

Pored jezičnih sredstava autor ima i druga izvanjezična interakcijska sredstva, kao npr. ilustraciju teksta ili tipološke i topografske prikaze tekstova.

Čitatelj treba sam razumjeti izjavu teksta. Za razliku od slušanja, on ne može od autora zatražiti informacije o značenju teksta. Za razumijevanje on mora imati isti sustav pravila koji je obvezatan za pisca. Ovaj sustav pravila se sastoji od pravila za komunikaciju pomoću jezičnih znakova, ali i od pravila recepcije strukture i oblikovanja teksta. Čitatelj će tekst razumjeti ako primljenu informaciju može obraditi uz pomoć svog predznanja. Kao i autor, tako i čitatelj ima namjere komunikacije i zato mu je čitanje sredstvo koje mu služi za prihvaćanje informacija iz teksta (Roelcke, 2005.).

3.1. Vrste čitanja

Razlikujemo sljedeće vrste čitanja (Koblenz, 2009.):

- potpuno čitanje - pri čemu se u potpunosti prihvaća sadržaj teksta. Namjera je autora razumjeti rečenicu po rečenicu
- kurzorno čitanje - kod kojega se traži shvaćanje sadržajno relevantnih podataka iz nekog teksta ne obuhvaćajući pojedinosti
- orijentacijsko čitanje - pri čemu čitatelj treba dobiti pregled sadržaja teksta i utvrditi sadrži li tekst za njega važne informacije
- selektivno čitanje - pri čemu čitatelj traži određene informacije u tekstu.

4. Kontrole razumijevanja pri čitanju stručnih tekstova

Da bi nastavnik uspješno obradio neki stručni tekst u nastavi, treba između ostaloga provjeriti i stupanj razumijevanja od strane studenata. Naravno, postoji općepoznati način da se stručni tekst, ukoliko je to moguće, prepriča svojim riječima. No ovaj način provjere ne mora u potpunosti ispuniti onu kontrolu za koju se predlažu u nastavku razne strategije. Te kontrole razumijevanja bit će predstavljene u tekstu. One se mogu bez daljnijega primjenjivati u nastavi, no one mogu i trebaju isto tako, a zapravo i imaju inicirajući karakter, poslužiti nastavnicima za kreiranje novih kontrolnih mehanizama. Tri su aspekta koji određuju izbor strategije u nastavi: tekst, stupanj kompetencije studenata i namjera nastavnika što želi postići s određenim/izabranim tekstom (Leisen, 2006.), jer „tehničko čitanje“ ne znači automatski i razumijevanje teksta (Mitterhuber, 2015.). Slijedi pregled različitih tehnika čitanja i razumijevanje tekstova:

- Uvrštavanje slike i teksta - ovdje se predstavlja jedan opširniji tekst ispod kojega dolaze poruke u obliku slika. Onaj student koji je razumio tekst, izvadit će iz njega one rečenice koje najbolje odgovaraju određenoj slici.
- Podjela teksta na ulomke - ovim mehanizmom se isto tako utvrđuje stupanj razumijevanja, no ovdje student treba tekst raščlaniti u smislene cjeline te u svakoj cjelini pronaći, tj. odrediti ključnu riječ.
- Uspoređivanje tekstova - studenti dobivaju dva autentična teksta s paralelnim informacijama sa zadatkom da nejasnoće iz jednog teksta upotpune podacima/informacijama iz drugog teksta.
- Rekonstrukcija teksta - ponekad se mogu umjesto cjelovitog teksta uzeti pojedine rečenice te njih poredati tako da student mora odrediti pravi redoslijed.
- Pronalaženje ključnih riječi - ova kontrola razumijevanja sastoji se u tome da student pročita određeni tekst, iza kojega se pročitaju ključne riječi, na temelju kojih on treba raščlaniti tekst ili sastaviti novi s najvažnijim informacijama.
- Grafičko prikazivanje - umjesto stručnog teksta daje se dijagram, skica, slika, tabela ili grafikon koje studenti trebaju pretočiti u tekst.
- Obilježavanje „korektno-nekorektno“ - odgovori na pitanja koja se odnose na tekst mogu se dati tako da se unose u tabele pod motom „korektno- nekorentno“.
- Pogrešna informacija? - ova kontrola se može uvrstiti u provjeru teksta tako da se iz čitavog teksta izbrišu one riječi koje sadržavaju krive informacije kao npr.

1. zadatak: U tekstu ili određenim ulomcima je jedan glagol pogrešan. Koji?
  2. zadatak: Nadopuni u naslovu glagol koji nedostaje, a sadržan je u tekstu!
- Pravljenje tabela - studentima se podijeli tekst i da odgovarajuća tabela koji oni moraju popuniti.
  - Pronalaženje navedene informacije u tekstu i označavanje na skici - ova kontrola prikladna je obično kod uputstava za rukovanje nekim aparatom/uređajem. Studenti dobiju tekst sa skicom i trebaju strelicom označiti mjesto/taster na koje se odnosi određena radnja, tj. postupak naveden u tekstu.

5. Zaključak

U našoj svakodnevnici, a i u odnosu na cjelokupnu globalizaciju svijeta, studenti su prisiljeni čitati i interpretirati, a ponekad i postupati po uputama stručnog teksta. Iz ovih, a i mnogih drugih navedenih razloga stručni tekstovi bi se trebali uvrštavati u nastavu. No, samo uvrštavanje u nastavu i sama obrada stručnih tekstova ne daju dovoljnu garanciju da će studenti korektno protumačiti ili ispravno postupati po uputama određenog stručnog teksta. Zato je u nastavu potrebno uvrstiti razne strategije, odnosno kontrolne mehanizme. Od težine teksta i teme ovisi koji i koliko njih će biti uvršteno u provjeru razumijevanja teksta. I nastavnik i student vidjet će je li tekst u potpunosti obrađen i shvaćen. Takvih mehanizama ima više, no navedeni pružaju dovoljno mogućnosti za kontrolu razumijevanja stručnih tekstova.

Literatura

1. Ammmer, K. (1958). Einführung in die Sprachwissenschaft. Halle.
2. Buhlmann, R.; Laveau, I. (1991). Arbeit mit Sachtexten. München, Goethe-Institut.
3. Edelhoff, Ch. (1985). Authentische Texte im Deutschen. München, Max Hueber Verlag.
4. Gehlen, A. (1958). Die Seele im technischen Zeitalter. Hamburg.
5. Gerlach, W. (1933). Physik und Sprache. München.
6. Jünger, F. G. (1956). Sprache und Kalkül. Frankfurt/Main.
7. Langer, I. (1974). Verständlichkeit in der Schule, Verwaltung, Politik und Wissenschaft. Ernst Reinhardt.

8. Leisen, J. (2006). „Ein Sachtext - Zehn Strategien zur Bearbeitung von Sachtexten“, *Naturwissenschaften im Unterricht-Physik*, vol. 5, 12-23.
9. Mitterhuber, D. Fachsprache und Lesekompetenz.
<http://li.hamburg.de/contentblob/3845814/data/download-pdf-auszug-aus-der-li-broschuere-fachsprache-und-lesekompetenz.pdf> (08.04.2015).
10. Petrović, E. (1988). *Teorija nastave stranih jezika*. Zagreb, Školska knjiga.
11. Piepho, H. E. (1985). *Didaktische Anmerkungen und Empfehlungen zum Lesen im Fremdsprachenunterricht*. München, Max Hueber Verlag.
12. Porzig, W. (1957). *Das Wunder der Sprache*. Bern.
13. Stadtler, H. (1983). *Deutsch: Verstehen-Sprechen-Schreiben*. Frankfurt/Main.
14. Steffens, R. *Gelesen heißt noch nicht verstanden*.
<http://www.schule-bw.de/unterricht/paedagogik/lesefoerderung/didaktik/lesekompetenz/>
(08.04.2015).
15. Roelcke, T. (2005). *Fachsprachen*. Berlin, Erich Schmidt Verlag.
16. Studienseminar Koblenz (2009). „*Sachtexte lesen im Fachunterricht der Sekundarstufe*“, Seelze-Velber: Kallmeyer-Klett, 1-6.
17. Weisgerber, L. (1954). *Vom Weltbild der deutschen Sprache*. Düsseldorf.